

УДК 332.14

ТЕРИТОРІАЛЬНА ОРГАНІЗАЦІЯ СОЦІАЛЬНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ РЕГІОНУ

Стрижеус Л.В., к.е.н.

Луцький національний технічний університет

В статті приділено увагу проблемам просторового розміщення закладів соціальної інфраструктури на рівні регіону. Запропоновано визначення територіальної структури соціальної інфраструктури, визначено її основну мету та характерні риси. Сформовано вимоги до соціальної інфраструктури регіону в сучасних умовах господарювання. Виділено множину факторів, від яких залежить ефективність надання соціальних послуг. Наведено власне бачення раціонального розміщення мережі об'єктів соціальної інфраструктури. Обґрунтовано необхідність покращення рівня забезпеченості населення регіону послугами соціального призначення. Запропоновано напрями оптимізації територіальної організації соціальної інфраструктури регіону.

Ключові слова: соціальна інфраструктура, регіон, територіальна структура.

In this article the attention was paid to the problems of the spatial distribution of social infrastructure facilities at the regional level. A definition of the territorial structure of social infrastructure was purposed, it's main goal and features were defined. Requirements for social infrastructure in the region in the contemporary economy were formed. A set of factors that affect the delivery of social services was formed. The own vision of rational distribution network social infrastructure was described. The need to improve the level of availability of regional services of social value was substantiated. The directions of optimization territorial organization of social infrastructure in the region were given.

Keywords: social infrastructure, the region, the territorial structure.

Актуальність проблеми. Стрімкий розвиток ринкових відносин та продуктивних сил регіону в сучасних умовах господарювання вносить значні зміни безпосередньо в розвиток соціальної інфраструктури регіону, зокрема у її напрями і форми на певній території. На розміщення і розвиток соціальної інфраструктури регіону впливає цілий ряд чинників: рівень соціально-економічного розвитку регіону та наявний у ньому потенціал, специфіка територіальної структури господарства регіону, можливі шляхи та напрямки реорганізації та удосконалення територіальної структури, а також ряд інших чинників.

З метою визначення найбільш гострих проблем у розвитку соціальної інфраструктури та знаходження ефективних шляхів їх вирішення необхідним є такий підхід до розгляду регіональної організації соціальної інфраструктури, який дозволить по новому здійснити оцінку на предмет забезпеченості мешканців певного регіону послугами соціального призначення в конкретний період часу.

Аналіз останніх наукових досліджень. В сучасних умовах проблемам дослідження розвитку соціальної інфраструктури присвячені праці таких видатних науковців як Геєць В.М., Долішній М.І., Дорогунцов С.І., Євтушенко Г.І., Коломийчук В.С., Куценко В.І., Новіков В.М., Олійник Я.Б., Орлатий М.К., Остафійчук Я.В., Прокопа І.В., Прокопишак К.В., Садова У.Я., Семів Л.К., Степаненко А.В. Стеченко Д.М., Удовиченко В.П., Фащевський М.І., Чернюк Л.Г., Ягодка А.Г., Янковська Л.А. та ін. Кожен з авторів висвітлює певні аспекти становлення соціальної інфраструктури. Однак ще недостатньо висвітлені аспекти територіальної організації соціальної інфраструктури на рівні регіону.

Мета роботи - розкрити специфіку територіальної організації соціальної інфраструктури регіону та прослідкувати її вплив на розвиток економіки регіону.

Викладення основного матеріалу дослідження. Соціальна інфраструктура є одним з найважливіших чинників суспільного виробництва: відставання у рівні розвитку соціальної інфраструктури має негативні наслідки, суттєво знижується активність населення, незадовільно проявляється на відновленні робочої сили території [1].

Відставання у розвитку соціальної інфраструктури негативно позначається не лише на параметрах економічних перетворень, але і погано проявляється на збереженні генофонду нації, в розвитку суспільного розуму і суспільного інтелекту держави, а значить адміністративного району також [1].

Як показав досвід господарювання високо розвинутих країн, ринок самотужки на спроможний ефективно розвивати соціальну інфраструктуру регіону. Політика державного невтручання неминуче призводить до наростання різного роду протиріч, здатних зруйнувати цілісність національної економіки і суспільства [2].

Під соціальною інфраструктурою слід розуміти сукупність об'єктів,

існування та ефективного функціонування яких спрямоване на задоволення матеріальних та духовних потреб індивіда та сприяння економічному та соціальному розвитку суспільства.

Кожен регіон України має певні особливості, які відрізняють його від усіх інших, тобто є унікальним за комплексом ознак. Отже, для кожного має бути розроблено свій власний напрямок розвитку[3]. Саме тому органами державної влади на регіональному рівні має бути створена така соціальна інфраструктура, яка б мала на меті створення сприятливих можливостей для соціального обслуговування населення при оптимальному використанні наявних на певній території ресурсів.

Від рівня розвитку соціальної інфраструктури в регіоні залежить: динаміка економічних зрушень, адже незадовільний її стан негативно впливає на рівень здоров'я, освіти, культури, відпочинку в регіоні, що в свою чергу позначається на рівні соціально-економічного розвитку всієї країни; характер та тенденції основного виробництва в регіоні; підтримка життєдіяльності мешканців певної території, оскільки соціальна інфраструктура, розвиваючись та функціонуючи, сприяє підвищенню матеріального достатку, кращому задоволенню соціальних потреб населення регіону.

Соціальна інфраструктура регіону в умовах ринку повинна розглядатися через призму загальноекономічних проблем регіону: має бути забезпечений тісний взаємозв'язок між виробничою системою регіону, наявністю об'єктів соціальної інфраструктури з врахуванням наявних природних ресурсів, враховуючи особливості системи розселення, що дасть змогу створити передумови для розвитку економіки регіону найбільш збалансовано та виважено.

Рациональне розміщення соціальної інфраструктури створює умови для найповнішого використання існуючих ресурсів, що є базою розвитку в певному регіоні, також дозволяє враховувати потреби населення.

Рациональне розміщення мережі об'єктів соціальної інфраструктури передбачає створення системи функціонально пов'язаних і доповнюючих одна одну установ, що розташовані на конкретній території, відповідають оптимальним параметрам і зможуть найповніше задовольнити реальні потреби населення регіону у відповідних послугах. У цьому плані важливе місце займає економічна сторона побудови рациональної мережі вказаних об'єктів. Вона передбачає, перш за все, найбільш повне ви-

користання наявних основних фондів даної сфери, підвищення рівня технічної оснащеності ресурсів і найповніше використання трудового потенціалу та підвищення якості послуг.

При вдосконаленні територіальної організації та вирівнюванні соціального обслуговування слід враховувати специфіку наданих послуг вказаними закладами та ступінь обслуговування. Так, установи повсякденного відвідування повинні бути максимально наближені до населення; установи соціально-культурного спрямування періодичного відвідування - мають розміщуватися у радіусі 30-60 хв. транспортної доступності, а заклади епізодичного обслуговування - у межах 100 хв. транспортної доступності. Розміщення об'єктів соціальної інфраструктури і система розміщення та розселення населення в регіоні взаємозалежні та взаємодоповнюючі підсистеми однієї системи[4]. Розміщення населення найбільш повно та точно здійснює тиск на територіальну організацію об'єктів соціальної інфраструктури.

Територіальну структуру соціальної інфраструктури конкретного регіону варто розуміти як взаємозв'язок сукупності складових елементів, взаємозв'язків та взаємовідносин між ними в певному регіоні в певний момент часу. Вона покликана вирішувати та задовольняти потреби мешканців сільського та міського населення регіону через ефективну організацію роботи вказаних вище об'єктів.

Характерні риси територіальної організації соціальної інфраструктури: територіальні відмінності, регіональне управління, регіональні процеси, регіональні протиріччя, територіальні зв'язки і взаємовідносини, регіональні центри, регіональні структури тощо[5].

Важливою рисою регіонального розвитку є активна участь в ньому соціальної інфраструктури, адже від ефективної роботи мережі інфраструктурних об'єктів соціального призначення в значній мірі залежать соціально-економічні зрушення в регіонах.

Кожен з об'єктів соціальної інфраструктури формує в регіоні певну обмежену територію(зону) дії, яка залежить від специфіки розселення, чисельності населення, розвитку житлово-комунального господарства, наявності закладів охорони здоров'я, освіти, культури, транспорту та зв'язку.

Соціальна інфраструктура на регіональному рівні в сучасних умовах

господарювання повинна відповідати наступним вимогам:

- гармонійність розвитку мережі об'єктів з усіма іншими утвореннями, що присутні на певній території;
- пропорційний та рівномірний розвиток на рівні регіону усіх поселень, які в ньому представлені незалежно від розмірів, вікової структури населення в ньому;
- наявність принципу єдинопочатку шляхом забезпечення підпорядкування більш важливим і значущим ланкам менш важливим;
- встановлення оптимальної величини інфраструктурних об'єктів в регіоні;
- взаємозв'язок виробничої потужності і технологічної оснастки об'єктів соціальної інфраструктури та запитів і бажань мешканців регіону.

Рациональне розміщення об'єктів соціальної інфраструктури створює передумови для ефективного розподілу та використання наявних ресурсів в регіоні. Оптимізуючи територіальну організацію соціальної інфраструктури, прагнучи до підвищення рівня надання соціальних послуг, обов'язково варто постійно підвищувати рівень обслуговування населення, адже воно є основним і єдиним споживачем вказаних послуг.

Фактори, що впливають на соціальну інфраструктуру умовно можна розмежувати на соціальні, природні, економічні, екологічні, демографічні, кліматичні, виробничі та трудові. В свою чергу зазначені вище фактори можуть нести як позитивний так і негативний вплив в залежності від міри і ступеня їх концентрації в певному регіоні. Одні з них прямо впливають на розміщення та величину об'єктів в певному регіоні, а інші впливають опосередковано в залежності від конкретної ситуації і призначення певного об'єкта соціальної інфраструктури в конкретному місці розташування.

При формуванні мережі об'єктів соціальної інфраструктури особливу увагу слід приділити факторам, що мають регіональну специфіку, адже від них найбільше залежить ефективність надання соціальних послуг для населення величину потреб у послугах соціального призначення формують наступні фактори:

- величина грошових доходів населення регіону та структура основ-

- них споживчих фондів;
- фізичний та культурний рівень життя мешканців певної території та рівень необхідності у послугах соціального призначення для мешканців;
  - природні умови в певному регіоні, від яких залежить величина потреби в освітленні, опаленні, транспорті, зв'язку, їжі та одязі;
  - умови праці та відпочинку економічно-активного населення регіону;
  - вікова структура населення;
  - демографічна ситуація в регіоні;
  - специфіка розселення;
  - стиль життя переважної більшості населення;
  - наявність розгалуженої транспортної системи
  - якість надання послуг;
  - наявність релігійних конфесій.

В сучасних умовах відносини між суб'єктами господарювання повинні базуватись на основі законів попиту і пропозиції, а держава повинна виступати гарантом забезпечення мінімально необхідних суспільно визначених стандартів та нормативів для кожного громадянина незалежно від статусу, освітнього чи культурного рівня, а також релігійних переконань[6].

Особливістю соціальної інфраструктури є те, що частина її об'єктів розміщена в містах, селищах міського типу, промислових центрах, які обслуговують одночасно, як міське, так і сільське населення. Виходячи з цього, існує проблема ускладненого доступу. Тому дуже велику роль у поліпшенні соціального обслуговування сільських жителів відіграє розвиток транспортних зв'язків і шляхів, удосконалення існуючої мережі об'єктів соціальної інфраструктури в сільських поселеннях. Необхідно розвивати, на наш погляд, нові види багатofункціональних закладів, що дозволить раціонально використовувати площу приміщень, зменшити витрати на нове будівництво і підтримувати певний рівень забезпеченості відповідними об'єктами.

Негативно впливає на розвиток економіки постійно зростаюча прірва між найбільш бідними та найбагатшими верствами населення, зростають

суперечності у суспільстві через контроль останніми державної влади при повному ігноруванні неписаного закону цивілізованих країн, в якому зазначається, що “багаті мають право збагачуватись та розкошувати за умови, коли у суспільстві панує добробут, а не злидні”[7].

Саме населення регіону потребує задоволення потреб у певних послугах, створюючи цим самим необхідність у кваліфікованих працівниках певних професій. Виходячи з наведеного вище, територіальна організація соціальної інфраструктури повинна бути спрямована на поліпшення соціально економічних умов життя населення регіону та держави в цілому. Наявність добре розвиненої соціальної інфраструктури є свідченням відповідного рівня розвитку економіки регіону.

В умовах сьогодення соціальна інфраструктура регіону виступає важливим фактором виробництва, який створює необхідні умови підвищення продуктивності праці, а як наслідок – сприяє економічному розвитку регіону та держави в цілому.

В. Кристаллер розробив теорію, яка в основі має якісне управління сферою послуг[8]. Особливу увагу у своїй теорії він приділив проблемам просторового розміщення закладів соціальної інфраструктури в регіональному розрізі, а також дослідив загальні закони та правила формування безпосередньо територіальної структури соціальної інфраструктури. Зокрема, вчений вводить такі поняття як поріг послуг, радіус реалізації послуг, норма необхідного обслуговування, площа обслуговування, ранг послуги, центр обслуговування, підпорядкування та взаємозв’язок центрів обслуговування.

Зокрема, поріг послуг показує мінімальну кількість людей, які необхідні для ефективного функціонування об’єкту соціального призначення. В залежності від призначення об’єкту він може розраховуватись як для всіх мешканців регіону, так і для потенційних споживачів запропонованої послуги.

Радіус обслуговування вказує на той шлях, який споживач погоджується пройти для одержання певної послуги в певний момент часу на певній території.

Площа обслуговування є тією територією, що обслуговує конкретне центральне місце. Площа обслуговування має обмеження через поріг послуг, а також через радіус їх реалізації.

Послуги соціального призначення різних підсистем суттєво відрізняються, а тому відрізняються і радіуси обслуговування поряд з площами обслуговування.

Рівень задоволення послугами соціального призначення залежить в певній мірі і від наявності в регіоні сприятливих культурних, демографічних, природних, екологічних, технологічних, соціальних, економічних факторів.

Виходячи з сказаного вище, формуючи територіальну організацію соціальної інфраструктури регіону, варто розмежувати всі місця проживання населення на 2 групи, зокрема:

перші мають і використовують об'єкти соціальної інфраструктури для задоволення потреб власного населення та всіх бажаних, що проживають за межами регіону;

другі не мають закладів соціального призначення, а тому не мають змоги надавати відповідні послуги сусідам з інших місцевостей.

Під економічним механізмом забезпечення ефективного розвитку соціальної інфраструктури варто мати на увазі сукупність положень, закономірностей та нормативів, які дають змогу якомога повніше сприяти розвитку соціальної інфраструктури регіону в сучасних умовах господарювання[9]. До них можна віднести оподаткування та страхування, ліцензування та акредитацію, стимулювання та мотивування, декларування та стандартизацію, амортизаційні відрахування та податкові канікули.

Пільги щодо оподаткування прибутку мають організації, що здійснюють проектні, будівельні та монтажні роботи з розвитку та формування об'єктів соціальної інфраструктури. Таким чином, ці підприємства за умови будівництва у селі житла, магазинів, клубів, ресторанів, спортивних майданчиків та комплексів, готелів, лікарень, амбулаторій, профілакторіїв, ресторанів звільнені від сплачування податку з прибутку. До таких організацій належать також ті, які споруджують дороги, мости, водогони та газопроводи, все те, що в підсумку сприятиме формуванню в регіоні високо розвинутої соціальної інфраструктури, що є передумовою формування регіональної політики соціально-орієнтованого розвитку економіки.

Проте підприємства, установи та організації безпосередньо соціальної

інфраструктури оподатковуються на загальних підставах, для них не передбачена спрощена система оподаткування. Стосовно об'єктів соціальної інфраструктури варто було б замінити пряме бюджетне фінансування на спрощену систему оподаткування, що дало б позитивний та ефективний результат у найближчій перспективі, особливо в сільській місцевості.

Необхідно звернути особливу увагу на використання спонсорства та меценатства у діяльності об'єктів соціальної інфраструктури (це дасть змогу підвищити ефективність та результативність функціонування таких підприємств), шляхи зацікавлення інвесторів вкладати кошти в об'єкти соціальної інфраструктури і дати їм при цьому можливість мати змогу отримувати певний прибуток. З цією метою варто створити нормативну базу по формуванню місцевих бюджетів, що в підсумку вплине на рівень розвитку соціальної інфраструктури.

Оптимізація мережі соціальної інфраструктури – важлива складова відтворення персоналу та життєдіяльності населення, яка включає рівні умови задоволення потреб послугами соціального призначення[10]. Це є один із факторів всіх сфер виробництва та формування регіональних економічних структур, покращення умов життя і праці, всебічного розвитку населення.

Висновки. Високорозвинена соціальна інфраструктура регіону є необхідною умовою формування ефективної регіональної політики, оскільки сприяє підвищенню рівня життя населення в регіоні, благоустрою, вирішенню та задоволенню важливих потреб населення, задовольнивши які можна очікувати піднесення соціально-економічного розвитку та створення соціально-орієнтованої економіки з високим рівнем соціальної безпеки в її регіонах. Оптимізація мережі соціальної інфраструктури сприятиме рівномірному і збалансованому розвитку регіону, вирішенню його ключових економічних і соціальних проблем.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Євдокименко В.К. Соціальна інфраструктура Карпатського регіону: пошуки перспективи розвитку / В.К.Євдокименко, У.Я. Садова, Л.Т. Шевчук. – Чернівці: “Прут”, 1995. – 80 с.
2. Регіони України: проблеми та пріоритети соціально-економічного розвитку: Монографія / За ред. З.С. Варналія. – К.: Знання України, 2005. – 498 с.

3. Куценко В.І. Соціальна сфера регіону (стан та перспективи розвитку) / В.І.Куценко, Л.Г. Богуш, І.В. Опалова. – К.: РВПС України НАН України, 1997. – 252 с.
4. Социальная инфраструктура региона / Под. ред. В.И. Дрисса / АН БССР. Ин.-т экономики. – Минск: Наука и техника, 1986. – 197 с.
5. Прокопа І.В. Соціальна інфраструктура села: формування нового механізму розвитку / І.В. Прокопа.– К.: Ін-т економіки НАН України, 1996. – 171 с.
6. Социальная инфраструктура / Отв. ред. Римашевская Н.М., Пациорковский В.В. – М.: ЦЭМИ АН СССР, 1989. – 165 с.
7. Мандимбура В.О. Рівень життя населення України та проблеми реформування механізмів його регулювання / В.О Мандимбура .– К.: Парламентське в-во, 1998. – 256 с.
8. Le Grand J., Propper C., Robinson R., The Economics of Social Problems. 3rd ed. L.: Macmillan, 1992 p.
9. Шишкин С.В. Экономика социальной сферы: Учебное пособие / С.В. Шишкин. – М: ГУ ВШЭ, 2003 – 367 с.
10. Важенин С.Г. Социальная инфраструктура народнохозяйственного комплекса: (Политэкономический аспект регионального развития) / С. Г. Важенин. – М. : Наука, 1984. – 172 с.